

ХОВУ-АКСЫ: СОҢГУЛДАДАН СОҢГУЛДА ЧЕДИР

УРУГЛАРГА-ДАА, УЛУГЛАРГА-ДАА

Чокун амдырал байламы акжидер, культураны белдир, дынтанымгазын организастар дугайын социал хогжуде панында ошалан айтыкан.

Хову-Аксы суур. Ош чылдан чылде чартымын, сайыран олурарын кым-да эскерип боур Тагды-Уулань элде, бойдук-чурмадды чарош черде чаттыла берген ажалдын суур хоорайын: дына хой бакычар газым, кизе, соок сутулау, чамдыктарымда электриник печкалар бар. Ини-ини кыт бакычарымда даштып каастап кымыл каанын дийн магадаар. Хой кыт бакычар баа туттууду эгелээр.

Хову-Аксынын суурамында беш чартым муң чыгган кижиле турган. Чурттанымдарым хон кезин ашык-ошкен дээрин баа айткан бис. Анык ошбу-дээр чыл самыда немешти турар. Соонгу ийи чылда бенин 121 ошбу-де немешти, ош ийи, чылдарда 298 бичин уруг турттугун.

Садикке уругаар тургузар айтырык чогуулаштып шарттарымды турар апарганымда хову-аксылар чурттанымдарым аралож. Чаа турдуларымды бразил — эртек палла ажалда кырген «Хүчүгөштин» салыкка кирин, бичин чаштарын омак-сергек, бүгү таламы, кыдыкшырап өзүлде сайыралды дашты түшү кыдып турарын сонуураамдар.

«Хүчүгөштин» девяскөри

арга эронде. Агаарлап дынтанымгазын шынай-ла магаам, уруглар ойнаа шилде чуну чок дээр, чыгганымдар яны-бүрү, хабантангы үнер ойнааштар, машиналар, ракетаалар, тракторлар хевирлери.

140 уруг турар бо садикти комбинаттын акша-чоронга биле туткан. Исла-садтың оргоделетини Тамара Михайловна Боданинга сөстөп беринтэлдиңер:

— Бистин уруглаарымдыкка шак мылдык кыгачымдык белекти тутудулар сондоң. Чаштар — келер үеви, олар кыдык чагай осуну даш сагыш салышкын шынай-ла уугу. Көрүңер даан: «Хүчүгөштин» чурттакчылары канчаар өзү турар-дыраар.

Уруглаарга мында бүгү-де уугулар таарымтады, чараш. Шунту аады бөлүк бар. Эроздер дегем, чырык, чараш чурттары чалааларда каастап чуралар. Ойнарактар яны-бүрү, бүгү-де кычкыларын бөлүк самыда программа жүргүзүлө бөлүккөр, кижилдиктилер, эмчилер мында ажалдап турар.

Ош эртен баа бөлүк бүгү-үзүлө-де кычкыл чорун тур: муныкка банкык чорун тур: Мюликова банкык Шукра бир бөлүк биле кычкылар. Белет-кел бөлүүдө шүтүк өрөшин

уугустан хогжум херекселдериниң аламбан, уругларын үрер хогжум орнестра, уугу улустун шити мыр даш чуну чок дээр. Културалык дыйтанып, уран чүгүлө ханджымырынга уруглаарга-даа, уугуларга-даа таарымчалдыр.

Аванмодельдин, шитиниң бөлүмүрүн баа уругларга организастаан. «Элдик шыңгыраш» деп уругларын чаа ансамбли (шооуунда таным) Малина Алексеевна боду уугурун турар. Ош хун бөлүмүн кичээли болган. Кореография кабинетинде хой-де кижиле чыгып келген. Танымдык аземиндерин башкы айтып бериптаан. Боду музыкка баа үлөү оугуру.

Култура ордуу школар биле билик харылаалык, ош аңгыда дашарыга неги, эмеште коллектив даш ош-ке-даа организасталар биле харылаалык тургускан. Комбинаттын дехтеринге концерттерин даштык чансарлар үе-инде бешке көргүзүп келген. Бөлүмүр, ансамбльдер ажалдан аңгыда, чамдык чүдүлөсө сагыш салышкын муон сондоар улам уугуларга баа эки дээрин айттырарга бол.

Бүгү уугустан байыраалы — СССР-ини Дюди Советинге сонгулдаар хуну — март 4-тү чедимшинын уугурун даш Култура ордуууну коллектив бо хундерде уугу ажалдарын чорудуу турар.

Б. ДИРЧИН.

Самнар, фотомилер

Хову-Аксынын школарынды 1086 өрөнөшчө өрөшин турар. Исла-садтарда 510 бичин чаштар хаара туттушан.

Соонгу чылдарда Хову-Аксынын чурттанымдарында чыл самында-ла аадга ошбу-де, 150 кире бичик чаштар немешти турар.

Култура ордуууну бөлүмүрүн уран чүгү бөлүмүрүн биле ансамбльдерде 150 ажал хондо дактамаа кыргып турар.

Хову-Аксынын чаа суурда библиотекка филиалы эртек чылда 1100 кыжиге 15280 номларын бижиткен. Эри суурда библиотекка 805 кыжиге 12876 номларын бижиткен.

Соонгу ийи чылда Хову-Аксынын чурттакчылары 55 автомашинаны, 107 моторкады, ош ыпкан 261 холодалыктын сатып алаар.

Хову-аксындар соонгу ийи чылда 20 пиланы сатып алган. Хевис кыдыларын сатып алары 1977 чылда 66 муң рубль турганымда, 1978 чылда 118 муң рубль чедир өскөн.

«Хүчүгөштин» белеткел бөлүүдө кичээли Евгений Константиновна Самонова чорудуу тур. Басейинге эштерге эжизин чүт дээр.

В. КАРА-САЛДЫҢ фотолары.

ЧУРУКТАРДА: комбинаттын профилаторийинде дыштаныкчылар хогугу шактарда.

«Металлур» Култура ордууна «Элдик шыңгыраш» деп таным ансамбли (адаанда, оң талада).

Кызыл, Шетанкин-Кравченко кудумчуу, бажык 26 3, ТЕЛЕФОНАРЫ: Редакторуну 2-24-63, редакторуну оралакчытын 2-35-24, 2-31-75, харыскалыгы секретарын 2-23-35, секретарын 2-23-35, партияны ажалыра болган совет тургузуу киделестини 2-37-13, пропаганда киделестини 2-31-75, култура киделестини 2-23-54, кызыл ажалы киделестини 2-21-47 уугурун киделестини 2-22-64, чаага сөздөлөшкөн 2-41-27, информация киделестини 2-20-60, корректорларын 2-27-41, бухгалтерларын 2-12-45, созуи келбейн барганда 2-32-75 телефончо долгаар.

МЕДЭЭЛЕР

ДИПЛОМ-БИЛЕ ШАҢНАТКАН

Ленинградтын Октябрь атты концерт залында эстрада уран чүүлүнүн балет артистерини VI Бүгү-зөйлөк конкурсуу чоокта чаа болуп эртен. Орта Тываның кирүүнүн «Саян» ансамблиниң беш балет артисти киришкен. Олар Алла Кимичи тургусканы «Ош тушунун» деп тыва чааньын көргүскөн. СССР-иниң улустуң артисти А. Райнин даргалаан ижери ол таньцын беди-биле үнөлөөн.

Тыва артистерге конкурстуң дипломун байырык байдалга тывыскан.

М. ТУЛУШ.

СОНУУРГАП КӨРГӨН

«Аян ансамбль» тургустунганында бээр дөрт ай болган. Бо кыска үе дургузунда ансамбль Бай-Тайганың, Веврунун, Улуг-Хеминиң, Тес-Хеминиң, Эрзининиң ажалы-ишчилеринге болуунуң өмүнү бараалгадып четтигипкен. «Аянын» программасы байлак. Ында тыва, орус, совет композиторларын ылары кирип турар. Ош ышкаш ош номмерлеринде чогаалчыларын шүлүңтери болгаш таньчалар баа бар.

Бистин Эрзин районун ажалы-ишчилери «Аянын» артистериниң күөсөлдөмбиле «Аван үнү», «Адым», «Долаана», «Хадым», «Борбан-Арым» деп ыларын куусеткенин, А. Хертектин шооуулугу чугааларын сонуураамдар.

К. ИРГИТ.

НОМНУ ПОЧТА-БИЛЕ

Тываның улустуң чогаалчы, Тыва АССР-иниң културалык ажалдарын ажалдакчы Степан Аганович Сарыг-оюдуң 70 харлаанынга турскыдап үндүргөн «Аңгыр ошдуң тоожуу» деп номун номчукулар уугу сонуураал биле сатып ап турар. Тываның ном үндүрер чери 1978 чылдын төмчүсүндө ук тоожуну долузу биле чырыкча үндүргөн.

Тоожуда Аңгыр ошдуң чаш, элзоди, чалык назынының дугайында, ош ажалы-чааның чорту хевирлетинип тургустунуп келгенин, революция мурунда Тываның ажалы артаргарын аар берге амдыралдын, оларнын феодалдык тургузуга уаду мэдаринык демиселин автор көргүскөн.

Бо номну сонуураган номчукулар «Номну почта-биле» деп килас дамчыштыр чагыдып ап болур. Ош адреси: Кызыл хөөрай, Медицинский переулок 4.

Т. САЯЯ,

республиканың херекеленич нитилелиниң ич садал салбырынның товароведи.

ТЕЛЕВИДЕНИЕ

ФЕВРАЛЬ 22-ДЕ БИРИН ПРОГРАММА МОСКВАДАН 10.00—«Уе». Информастык программа, 10.50—«Эртенги» галестина, 11.15—«Харыкчылар, гористери», 11.45—«Генерал Радзимов», Уран-чочен филалы, 13.20—Мелздер, 13.25—16.00—Чалар, 16.00—Мелздер, 16.20—«Сибирьде болган Бракки Чоон чүткө», Елюпрогоалма: «Ангарамың боду», «Тараа бакмы чүгө чымырыла», «Гарнадекада ажалдап турар мен», «Улан-Удэ», «Чонордан», 17.25—«Орус чугаа», КЫЗЫЛДАН 17.55—«Уагу ажалтанар чуртууда», Муальфелер, 18.10—Телемелздер, 18.20—«Найм», 18.40—«Харыкчылар», «КАН акрания», 19.10—Телемелздер, 19.25—Чалалар, МОСКВАДАН 19.30—«Миллионлардык элчиник үнеристери», «Тай-бичи камгалаары—киш төрөгөтениңиң коа соругалары», 20.00—«Чурк бургузале—хун», 20.15—«Богуну орус манас», 20.30—«Бурунгу орус манас», 21.10—«Москва. Чинтес Пруды», Уран-чочен телемелздер баштайгы көргүзү, 22.30—«Уе». Информастык программа, 23.15—00.35—«Аныктарын» адрестерин. Совет Ар-

ОЛИМПИЙЖИ АВТОМОБИЛЬ

Өн-баазын беш дээрбет чурал бичин автофургонер жоскваларын болгаш Москва-нын ажалыларын кичөөтө-йин дораан хаара туткан. Ош дээр Олимпиада — 80-ини тускай автотранспортунуң баштайгы шенелде хевирлери-дир.

Автомобиль улестурунун министрствозунга СЭТА-нын корреспондентинге дынтанканы болла: совет автомобиль тууду-чудулары делегейин XXII чыгы Олимпий ойнуарында чедир Олимпиада үеинде ош чы-саньы киржичилеринге, ажал-чусуларыга бараан болур чамашыларын сериалын кылып үндүрер, оларны бир-де дугаарында анаа ажылаар.

Бистин эрага чедир 776 чылда баштайгы олимпий ойнуарын эртен Грециянын Олимпиадан алган чабыраш отту чедирип кээр тускай машинасы Олимпиада №1 машина кылдыр адал. Ош эжелден чалыраш оттап Лужникиде Төп стадионга Олимпиада — 80-ини ош кысыр, Грециядан Москвага чедир чалыраш отту чедирип кеп деп чыра анаа эвс херек, Чапал-буугаар ош ажалы-агы чурттарын чик атлеттери солзуп чоруп эскээр. Оларын иштинде тускай черлерде тургусканын оттарлы автобус үлөп чо-

руур. Оттарын «кадагалык-ларынга» тадыртыр элтиг олуттарын баа кылган турар. А машина атлеттерин маңашкан ажалы-биле оожум чорур чүе болганда, ош моторизивезин даш соодалга системалык кемчозин ийи катап угалтырган. Ындыг ижироавтобусту Риганың автозаводу кылдыр.

Львола автобус туудушкунуң конструктор-шенеле институтунда олимпий спортмендер дажылаар автобусту кылган. Анаа чөөрби кижиле олар, сандаларын ооргаларын таарыштыр отпен ап болур, агаарын өз-шын, серинини баа таарыштырып адыр. Автобуста деп уштур черин, соодукчуну кылган. Орука доктап, дыштантады телевизорну, магнитофонну ажалдап ап болур.

Риганың болгаш Ереванын автозаводтары Олимпиада суурна чорур автомобильдерин тууду тургузар. 70 чедир кижини ап болур автобустар суурга малнажыр. Ажал-чөм продуктуларын, өске-даа бараанарын дажылаарын херектиг автофургон кылдыр элекстриник шимчедикчилерин даап-шымчөк чөк, агаар шымчалдырыс машиналарын ажылаар.

Олимпиаданың «автожамалыгы» бистин чуртка кылган ош аңгыда өске-даа хевирлик тускай машиналар-биле чөптөлөңер. «Иже», «ЖИ» хевирлик машиналарынга үндө-лөдөн адыр дажылаар кеп-жуп чорур «кадагаларын» кылган. Оларда аштарын турар чертерин аңгылаа, чөптө-р, суттар херекселдерин таарыштырып алаар. Фургон-кадаа ады ажалы-чылга болгаш мал эмчиинге тускай каанын кылган. «ЗИ» жаркын машиналарынга марча-далаар хемелери дажылаар тускай херекселдерин чогаатар. Узун кемчөөдө чада болгаш чада-тергелг чаштарын дайгаара судья команда-ларыга тускай машиналарын, баштайгы эми дуушын да-бораторияларын, ошунт теле-видене дамчыгалыкын стадиондарын ап чоругуна таарыштырган маминларын чогадып турар.

Москвадан болгаш XXII чыгы Олимпий ойнуарын эртен өске-даа совет хоорай-ларын транспорт паратыга Олимпиадага ажылаар хой саньы чаа машиналар немешти.

В. КУЛИНОВ,
СЭТА-нын көрр.
Москва.

Мөзү - шынар кижизидилгезинге

Х А М А А Р Ы Ш Т Ы Р ЧАҢГЫС СӨСТҮҢ Ү Н Е З И

«Силер» деп сөстү тыва ууус үе-төөгүдө бээр хунду-дөлө-биле чугаалап чоралар. Анык, ажал угалды-даа берген кижиле бодунда уугу-ламыдык төрөди, төрөди эвс-даа кижиле-биле хууда чугаа кыларда, уугу ажалык кижиле тааныр, тааныр-даа хамаан чокка. «Силер» деп чугаалаар. Бир эвс ол кижиле ууус арамында турган болла «болар», «дүгүлөр» дээр турган.

Анык кижиле уугу ажалык кыдыр-даа кижини «сөө» деп черле чугаалаар. Бир эвс миза деп чугаалаан болла ол кижиге хордаан, хомудан, ошкөргөн, дорамчыл сөзлө-ини ол болур.

Ынчаарга «сөө» деп сөстү чугале бичин уруглар ажал үе-черге кижилер, ажал-кадай чугаала берген акымын, уга-зын миза деп адал таарылга-га баа турган. Ынчалда-даа ошундугу-ла үнелгик домак кылдыр ады-келер саналык чоралар.

Уугу ажалык кижиле эр шаа четпез бичин ошду ажал кыс шаа четпез бичин уругу «силер» деп чугаалаар дээрге ошун эмин эрттир уугулар ажал кыжырын, шооду хевир-лиг алаар болганда «сөө ол-зум», «сөө кызыл, уругу» деп чугаалаар. Ынчаарга «сөө» деп сөстөриңиң коюп алаар болла, уугу ажалык кижиле бичин кижини тоомча чок кө-рүп, кыдыр-карык ажал чы-пын көргүскөн ол болур.

Ош ыпкан анык кижиле уугу ажалык кижини «сөө» эрем, «сөө кадам», «сөө акым», «сөө утбам» деп чугаалаар болла ол таарылганда ирем, кадам, акым, утбам деп сөстөр чуга-анын ажалы чамдык шыда-нас, чүгө дээрге ол кижиле уугу ажалык кижиле болганда ош чугале «силер», «болар», «дүгү-лөр» деп хундулел созу солуур уугурут.

Мынчаарга шаада тыва уууска бичин чаштар дид-до-маа үнү, 5-6 хар чедип чо-рааш-ла болууну төрөди ала-пезин, ажалдан апарган акыла-рын, утбаларын бөкшө силер атай, «силер ажал», «силер акым», «силер утбай» деп чугаалаар турган.

Мындык чачылдык бичин уруглаар өзүп келген, чугале боттарында төрөди кижилерин эвс, харып баа өске-даа уугу ажалыгыларын мизар хунду-лел көөр, элтиг-элтег ажал-чапта өөрөнч бөр.

Мен ам 70 шаа харым ирей-дир мен. Миза ажал-кадай чугаала-ла олугуел тагалар, өкү-өскөт кижиле мен. Ынды-даа болла чөм арамында «сөө» кижини бичин кижиле «сөө» деп чугаалаар дээр боор чөп. «Сөө» дээр болла ол кижини хундулелени ол болур деп чыгып, сурган чо-рала.

Мен бо боткузе чынганын кырган дикелериниң ол чы-гыды-ушпаан мен. Ынчаарга бодунда уугу кырган кижиле анык кижиле «сөө» деп чугаалаарга мөдө көнүгү-ла эп-чөк.

Чамдык кижилер миз бо бижкөн чүдүмүч номтаан, анаа таарымдын баар чада-нас. Ажалыктарын чамдыкта-ры бис болла чаа үеде чурттап чорур уугу-тур бис дигилеп бээр болган.

Бир эвс миз чугамын ып-чаар биле боор болла, ол баа ишн эвс алаар — деп бодар мен. Чүгө дээр чорум-на хар-ын болдун чоңун кижини кижиле кылдыр үнелеп, хунду-лел билир чорукка салгачкы-ларын чамдык кижиле-деринге ажалдан чорал ажал уткамы културтуг, национал эки чачылдык бирээни бо өс деп бодар мен.

Кижиниң «сөө»-домаанын културалык дээр кижиниң ийи мөзү-шынарындык дөмдө болур.

И. БАДРА,
педагог.

Чемпионнар илереттинген

Мачылг хоккейге республиканың бирги чери даш маргалдаа Ак-Довурактын «Ассест» стадионунга болуп эртен. Анаа Кызыл, Ак-Довурак хоорайларын, Чөөн-Хемчик, Барын-Хемчик, Бай-Тайга, Мөнгүн-Тайга район-нарын шилдик команда-ларын киришкен.

Шаналдык черин алыр даш хоккейстериниң арашынга спортчу демсел шынгын болган. Маргалдаага лынам-чалык белеткен команда баштайгы ууражылга-лардан сөөдөгө чедир эки ойнап, мергежидин, спорт-чу дамыгышкын көргүс-кен. Адал Чөөн-Хемчиктин шилдик командаын хама-рыштырар болур. Ош эки ой-наш, 1979 чылда республика чемпионугу аты чедип алган. Ийги, ушкү черини Ак-Довурактын, Барын-Хемчиктин командалары элери.

«Артыгың мач» кауууну шайалы даш школарын-нын маргалдаа баа Ак-До-вурак хоорайга эртен, анал адал команда киржин, күжүн, ара-мергежидин шенешкен. Бай-Тайганың ажал спорт-чулары өске өргүден артык организастык, мергежидиг ойнаар болганы-биле ре-спуб-лика чемпиону аты чаалап алган. Чөөн-Хемчиктин ко-мандалы ийги, Барын-Хем-чиктин спортчулары үмүч черин элери.

Маргалдааның тилекти-деринге паннааларын тывыс-кан.

Х. МОНГУШ.

А Г А А Р

Кызылдың ажал стади-онунда мөдөниң элугуар алырга, бичин республикага болган Кызылга буулаар, хар чыбас. Согу-барым чүгө угалышкылыгы чамдык дүргөни соодалга 12-17 метр өскөр. Агаларын температу-ралык республикага 12-17 чамдык районнарга 2-7 градус. Кызылга 12-14 градус соор. Автооруктарын дашту-рун иш.

Редактор В. С. ШАРАВИН

КИНО

ФЕВРАЛЬ 22-ДЕ НАБЫРАЛ: «Кара халыч» 10.00, 12.40, 15.20, 18.00, 20.40 шактарда.

«ПОНЕРА»: Шыл чачыл-тер, 9.40, «Шик» 11.10, 13.00, 15.00, 17.10, 19.05, 21.00 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: Сильор Робин-зон 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ВОСТОК»: «Сугда кыла-нашкын» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

ЧУРТТАКЧЫ ЧОННУҢ КИЧЭЭНГЕИНГЕ

Кызылдың ажал-чөм салы-мың №9 (тел. 2-20-32), № 13 (тел. 2-36-64), 20 (тел. 2-42-50), № 40 (тел. 2-37-82), № 50 (тел. 2-16-14) магаларын чө-рөө асортирталык бараан-нарын сөдөрманын баш уугу чагытын хулал ап турар, а Ады-чурттуң Уугу дайымын ишналдыр чыгалар столу-нуң дуушын ук магаларын-деп оочур чокка ап болур.